

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Бабець І.Г.,
асистент кафедри міжнародних
економічних відносин,
Львівська комерційна академія

Розширення кордонів Європейського Союзу на схід вимагає уважного вивчення особливостей інтеграційної регіональної політики і актуалізує транскордонну співпрацю як засіб економічного зростання прикордонних регіонів України. В умовах техноглобалізму важливою стає інноваційна складова транскордонного співробітництва, що забезпечує більш якісні та надійні партнерські відносини між країнами. Незважаючи на наявність істотного науково-технічного потенціалу, що є основною передумовою розвитку інноваційної транскордонної співпраці, в міжнародних відносинах України з Польщею домінує інвестиційно-торговельна компонента. Недоліками такої моделі є її нестабільність і незбалансованість інтересів учасників співробітництва, оскільки зарубіжні інвестори зацікавлені лише у розширенні ринків збуту продукції та залученні дешевої робочої сили. З точки зору реалізації інноваційної моделі транскордонного співробітництва (ІМТкС) ця ситуація ускладнюється ще й проблемами, які існують у інноваційній діяльності прикордонних регіонів та стримують обмін інноваціями між суб'єктами господарювання. Найголовнішими з них є: несформованість ринку інновацій, відсутність інноваційної інфраструктури та низький рівень інформаційного забезпечення обміну науково-технічними розробками, недосконала нормативно-правова база. Оскільки розв'язання вказаних проблем вбачається нами у створенні відповідного інституційного забезпечення, розглянемо сучасний стан інститутів транскордонного співробітництва та інноваційної діяльності.

У працях вітчизняних вчених серед причин низької інноваційної активності підприємств вказується недостатнє інституційне забезпечення науково-технічної діяльності в Україні [1; 2], висвітлюються проблеми, пов'язані з недосконалістю інституційної бази в інноваційній сфері [3], аналізується роль органів влади у забезпеченні інноваційного розвитку [4]. У дослідженнях, присвячених проблемам транскордонного співробітництва України та Польщі, акцентується увага на основних чинниках соціально-економічного та екологічного розвитку прикордонних територій, визначаються можливості отримання значної фінансової підтримки з ЄС та формування єдиного інтегрованого простору в межах транскордонного регіону [5], виявляються історичні, політичні, економічні, інфраструктурні, адміністративні, соціальні загрози українсько-польської транскордонної співпраці [6]. Проте, недостатня увага приділяється аналізу і розробці напрямів вдосконалення інституційного забезпечення науково-технічного транскордонного співробітництва, посилення ролі місцевих органів влади у реалізації спільних інноваційних проектів у транскордонному регіоні.

Зважаючи на перспективу співпраці в межах єврорегіонів потрібно забезпечити відповідність вітчизняної інституційної інфраструктури основним положенням загальної концепції інноваційного розвитку, розробленої Європейською Комісією. Тому, одним з напрямів реалізації інноваційної політики в межах ІМТкС визначимо створення інститутів, які стимулюватимуть суб'єктів господарювання до інноваційної діяльності наданням податкових пільг, запровадженням механізму прискореної амортизації, наданням грантів і цільових кредитів, що сприятиме вирішенню низки проблем, пов'язаних із відсутністю на підприємствах коштів для інноваційної діяльності. Таким чином, **метою статті** є розробка основних напрямів вдосконалення організаційно-правової бази взаємодії суб'єктів інноваційної моделі транскордонного співробітництва.

Однією з найбільш важливих ініціатив ЄС, з огляду на обсяги фінансування і значення для регіонального розвитку, вважається програма INTERREG, яка підтримує розвиток прикордонних територій і транскордонну співпрацю по обидва боки кордону Європейського Союзу. У період 2004-2006 рр. для Польщі буде виділено 196,1 млн євро для реалізації проектів в межах INTERREG, з яких 35% коштів призначено на розвиток прикордонної співпраці на сході країни [7, с.114], що повинно активізувати співробітництво українських і польських суб'єктів господарювання і частково вирішити проблему фінансування інституційних заходів з

розширення напрямів транскордонного співробітництва. З 2005 р. в межах цієї програми Європейським Союзом запроваджено новий інструмент співробітництва прикордонних регіонів – Програми сусідства: „Польща – Білорусь – Україна”, „Словаччина – Угорщина – Україна”, „Румунія – Україна”. Відповідно до механізму фінансування Програм сусідства держава має співфінансувати виконання спільних проектів транскордонного співробітництва [8, с. 277]. Зазначимо, що в Україні відсутній чіткий фінансовий механізм державної підтримки транскордонного співробітництва, спрямований на дофінансування вказаних проектів. Законом України „Про транскордонне співробітництво” (2004р.) визначаються повноваження місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо розвитку транскордонного співробітництва та передбачається виділення коштів з державного бюджету на його розвиток, концентрація коштів на пріоритетних та найбільш обґрунтованих проектах і програмах [9, с.256]. Проте, Законом України „Про Державний бюджет України на 2005 р.” не передбачено коштів на фінансування проектів транскордонного співробітництва. Таким чином, враховуючи вимоги Європейської Комісії щодо спільного фінансування транскордонних проектів, головною перешкодою розвитку транскордонного співробітництва можна вважати відсутність бюджетних коштів в Україні, призначених на вказані цілі.

Як вже зазначалося, ефективність проектів транскордонного співробітництва значною мірою залежить від стану інституційної бази в країні. В останні роки в Україні здійснено ряд важливих заходів щодо формування і реалізації науково-технічної та інноваційної політики, розбудови національної інноваційної системи. Прийнято Закони України „Про інноваційну діяльність”, „Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків”, „Про наукову і науково-технічну експертизу”, „Концепція створення вільних (спеціальних) економічних зон в Україні”, „Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”. Створено 8 технологічних парків у Києві, Харкові, Донецьку, діяльність яких спрямована на комерціалізацію і широке впровадження у виробництво наукомістких розробок, вихід на світові ринки з високотехнологічною конкурентоспроможною продукцією.

На жаль, прийняті Закони України і Укази Президента, що стосуються науково-технічної сфери та інноваційного розвитку, не виконуються. Зокрема, законодавчі акти про державний бюджет унеможливають застосування тих статей Закону України „Про інноваційну діяльність”, які передбачають державне фінансування інноваційної діяльності, пріоритетних науково-технічних програм, надання пільг інноваційним підприємствам. Як зазначає академік М.Згуровський, з державного бюджету виділяються кошти на науку за залишковим принципом, тим самим не забезпечується належна підтримка державою науково-технічної діяльності в країні [10, с.13]. Упродовж декількох років підприємства не мали можливості користуватися пільгами в оподаткуванні та митному регулюванні інноваційної діяльності внаслідок призупинення дії відповідних статей Закону України „Про інноваційну діяльність” з подальшим їх вилученням у березні 2005 р. Ця ситуація ускладнилася прийнятим Законом України „Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2005 рік” та деяких інших законодавчих актів України”, яким скасовано спеціальні режими оподаткування господарських суб’єктів СЕЗ і територій пріоритетного розвитку [11]. Запровадження зазначених змін зумовлено необхідністю вирішення проблем з оподаткуванням та створенням надійної законодавчої бази для формування доходної частини бюджету на 2005 рік, зокрема, за рахунок відміни економічно необґрунтованих податкових пільг, наданих законодавством окремим галузям чи суб’єктам підприємницької діяльності, які є дискримінаційними по відношенню до інших платників [12]. Таким чином, у підприємств не залишилося жодної можливості користуватися пільгами в процесі реалізації інноваційних проектів.

У той же час, світова практика використовує різноманітні підходи до регулювання інноваційної діяльності державою: фінансування, надання пільг у податковій і кредитній системах, прискорена амортизація обладнання, надання безоплатних ліцензій на використання винаходів тощо. Найефективнішою формою державного стимулювання інноваційної діяльності вважається пільговий режим оподаткування витрат на проведення наукових досліджень [13, с.35]. З погляду системного підходу цікавим є ухвалений Радою Міністрів Польщі у 2005 р. Національний план розвитку на 2007-2013 рр., який об’єднує всі програми модернізації народного господарства фінансовані як з європейських фондів, так і за рахунок державних коштів [14, с.18-38]. Цим документом передбачені організаційні та фінансові інструменти для

підтримки інноваційної діяльності: створення Державного Фонду Капіталів з метою інвестування малих і середніх інноваційних підприємств та надання коштів для реалізації малих проектів (до 1 млн євро); запровадження технологічних кредитів, які надаються підприємствам для впровадження нових технологій і налагодження випуску нових або модернізованих виробів (розмір кредиту не перевищуватиме 2 млн євро); податкові пільги: для підприємців, що одержали статус науково-дослідного центру, передбачено звільнення зі сплати податку на прибуток, одержаний від реалізації результатів НДІДКР, а також під час проведення НДІДКР - звільнення від сплати інших податків (на нерухомість, сільськогосподарського, лісного); підприємствам, що інвестують у придбання нових технологій, передбачено зменшення бази оподаткування на величину вартості нової технології, що не перевищує 50% для малих і середніх підприємств і 30% для інших суб'єктів господарювання [Там само, с.76].

На нашу думку, в умовах низького рівня державного фінансування інноваційної діяльності, через призупинення дії окремих статей нормативно-законодавчих актів, що передбачають надання пільг інноваційним підприємствам, а також ліквідацію преференційних режимів здійснення господарської діяльності суб'єктів СЕЗ, створилися вкрай несприятливі умови як для розвитку науково-технічної сфери, так і для всієї вітчизняної економіки. У зв'язку з необхідністю забезпечення співпраці різних суб'єктів господарювання, доцільно на початковому етапі реалізації ІМТкС вдосконалити діюче законодавство щодо регулювання і державної підтримки інноваційної сфери та транскордонної співпраці, що запропоновано нами в таблиці 1. В першу чергу, необхідно створити Інноваційний центр транскордонного співробітництва і передбачити в Законі України „Про транскордонне співробітництво” статус, функції, повноваження та джерела фінансування цього органу транскордонної співпраці.

Таблиця 1

Пропозиції щодо вдосконалення регулювання діяльності учасників інноваційного транскордонного співробітництва

Учасники інноваційного ТКС	Функції	Види державної підтримки	Нормативно-правові акти	Пропоновані зміни у законодавстві
Інноваційний центр транскордонного співробітництва	Надання інформаційних, консультаційних та проектних послуг, забезпечення процесу обміну технологіями	Участь держави у фінансуванні інноваційних проектів транскордонного співробітництва	Закон України „Про транскордонне співробітництво”	Визначити Інноваційний центр як орган транскордонного співробітництва
			Закон України „Про інноваційну діяльність”	Надати повноваження щодо експертизи і кваліфікування інноваційних проектів Інноваційному центру ТкС
Спеціальні економічні зони	Реалізація інноваційних проектів, виробництво інноваційної продукції	Пільги зі сплати: податку на прибуток; ввізного мита і ПДВ при завезенні обладнання; земельного податку	Закони України “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, „Про оподаткування прибутку підприємств”, „Про податок на додану вартість”	Застосовувати спеціальний режим оподаткування тільки для тих суб'єктів СЕЗ, що реалізують інноваційні проекти чи випускають високо-технологічну продукцію
Органи місцевої влади	Зв'язки з органами влади сусідніх регіонів, укладання угод щодо реалізації проектів ТкС	Не застосовуються	Стратегії розвитку областей	Повноваження щодо реалізації міжрегіональних інноваційних стратегій; формування в місцевих бюджетах статті видатків на проекти ТкС

Потребують вдосконалення також інші нормативно-правові акти, зокрема Закон України „Про інноваційну діяльність”, який передбачає низку заходів щодо державного регулювання інноваційної сфери. Так, стаття 6 цього Закону декларує „фінансову підтримку виконання інноваційних проектів,...встановлення пільгового оподаткування суб’єктів інноваційної діяльності” [15]. Разом з тим, у вказаному Законі існують істотні протиріччя щодо забезпечення фінансування інноваційної діяльності за кошти державного бюджету. У статті 13, п.10 йдеться про те, що „державна реєстрація інноваційного проекту не передбачає будь-яких зобов’язань щодо бюджетного кредитування його виконання чи іншої державної підтримки” [Там само], а статті 21 і 22, що передбачають пільгове оподаткування та митне регулювання інноваційної діяльності, у 2005 р. взагалі вилучені із Закону. Тому, можна стверджувати, що виконання інноваційних проектів практично не стимулюється державою і суб’єкти господарювання не зацікавлені в їх реєстрації у якості інноваційних та в їх реалізації.

Державна підтримка промислових підприємств та представників малого і середнього бізнесу, які є учасниками інноваційного транскордонного співробітництва, повинна здійснюватися в межах, що встановлювалися Законом України „Про інноваційну діяльність”: (1) 50% ПДВ по операціях з продажу інноваційної продукції і 50% податку на прибуток від виконання інноваційних проектів зараховуються на спеціальний рахунок підприємств і використовуються на фінансування інноваційної діяльності; (2) звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ сировини, комплектуючих, устаткування при ввезенні в Україну для забезпечення виконання інноваційного проекту [Там само]. За умови введення в дію статей 21 і 22 цього Закону, передбачені ними пільги з оподаткування та митного регулювання можна вважати достатніми для сприяння науково-технічній діяльності підприємств-учасників інноваційної моделі транскордонного співробітництва.

Реєстрація інноваційних проектів повинна передбачати гарантовану участь держави у їх фінансовій підтримці. Проте, вважаємо необхідним спрощення процедури державної реєстрації інноваційних проектів підприємствами, оскільки порядок, визначений Законом є складним і довготривалим (6 місяців). Вдосконалення цього етапу інноваційної діяльності в межах транскордонної співпраці пропонуємо через передачу всіх повноважень щодо оформлення документів і подання на державну реєстрацію інноваційного проекту від центрального органу виконавчої влади Інноваційному центру транскордонного співробітництва. З цією метою у Центрі необхідно створити спеціальний підрозділ, до функцій якого належатимуть експертиза та кваліфікування проектів, подання інформації для занесення проекту до Державного реєстру інноваційних проектів. В умовах обмеженого фінансування інноваційної діяльності підприємств, така форма проведення експертизи дасть можливість залучати для оцінки проектів висококваліфікованих експертів, послуги яких кожне окреме підприємство не може оплатити. Також у результаті таких змін підприємства не будуть витрачати час на оформлення документів і подання їх для державної реєстрації інноваційних проектів.

Як було зазначено, внаслідок призупинення дії спеціальних режимів оподаткування суб’єктів СЕЗ втрачаються можливості активізації інноваційної діяльності цих територій. Тому запропонуємо надання пільг, що передбачалися Законами України “Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон”, „Про оподаткування прибутку підприємств”, „Про податок на додану вартість” лише тим підприємствам, що діють на території СЕЗ, які реалізують інноваційні проекти. Запровадження зазначених правил гри, з одного боку дозволить інноваційним підприємствам, що розташовані в межах СЕЗ, користуватися низкою пільг, з іншого боку – обмежити можливості недобросовісних інвесторів, запобігти зловживанням режимом пільгового оподаткування суб’єктами СЕЗ, підвищити рівень соціально-економічного розвитку депресивних регіонів за рахунок активізації інноваційної діяльності і випуску високотехнологічної продукції.

У перспективі для забезпечення ефективної реалізації ІМТкС в Україні доцільно прийняти закони „Про комерціалізацію технологій та об’єктів патентного права” і „Про транскордонне науково-технічне співробітництво”. Ці нормативно-правові акти повинні врегулювати питання власності на об’єкти патентного права, створені за кошти державного бюджету, порядок передачі права на їх використання вітчизняним та іноземним суб’єктам господарювання; визначити порядок оцінки та реєстрації об’єктів інтелектуальної власності, а також межі повноважень установи, яка буде здійснювати вказані операції; передбачити підготовку кваліфікованих фахівців у сфері комерціалізації технологій (технологічних

брокерів) та визначити їх функції у процесі обміну інноваціями.

Зрозуміло, що усунення бар'єрів законодавчого характеру знаходиться в компетенції центральних органів влади. Проте, існує низка проблем, які можна розв'язати й на регіональному рівні. Зокрема, сприяння місцевих органів влади залученню іноземних інвестицій, які є важливими для інноваційної діяльності, може відбуватись на різних стадіях прийняття рішення про інвестування та намірів самого інвестора, а також в залежності від інвестиційних потреб регіону [16, С.35]. Враховуючи, що в Україні відсутні механізми фінансування проектів транскордонного співробітництва за рахунок державних коштів і Законом „Про Державний бюджет на 2005 р.” такі видатки не передбачені, розв'язання цієї проблеми необхідно перенести на мезорівень управління. Йдеться про необхідність розробки нормативної бази, яка б чітко визначала розмір обов'язкових надходжень та джерела формування статті „Витрати на фінансування спільних проектів транскордонного співробітництва” у місцевих бюджетах, у тому числі – частку для фінансової підтримки інноваційних проектів ТКС. Це сприятиме реалізації інноваційних проектів в межах транскордонного співробітництва за підтримки програм технічної допомоги ЄС, які вимагають дофінансування з державного бюджету країни-ініціатора проекту.

Надання вказаних повноважень щодо фінансування транскордонного співробітництва посилить роль місцевих органів влади і забезпечить більшу їх самостійність у плануванні і реалізації регіонального розвитку. Це дасть можливість ще на першому етапі ІМТКС організувати співпрацю владних структур з Інноваційним центром транскордонного співробітництва в таких напрямках. Перший – передбачатиме активізацію діяльності обласних державних адміністрацій щодо налагодження взаємозв'язків з органами влади прикордонних територій сусідніх країн і пошук партнерів для реалізації інноваційної транскордонної співпраці. Вказана функція є важливою з точки зору одержання грантів, які надаються на реалізацію проектів в межах транскордонного співробітництва за умови участі у них органів державної влади прикордонних регіонів країни-члена ЄС та країн з перехідною економікою.

Зважаючи на позитивний досвід Польщі у здійсненні регіональної інноваційної політики, другим напрямом визначимо діяльність органів державної влади у розвитку міжрегіонального інноваційного співробітництва. Розробка і реалізація відповідних міжрегіональних інноваційних стратегій забезпечить ефективне регулювання інноваційної діяльності в регіоні органами місцевої влади на основі чіткого розподілу повноважень між владними структурами, визначення ролі і напрямів діяльності суб'єктів ринку інновацій, планування заходів щодо формування інноваційної інфраструктури в областях.

Стратегії міжрегіонального інноваційного співробітництва повинні ґрунтуватися на обласних стратегіях розвитку, які включатимуть комплекс заходів щодо активізації інноваційної діяльності в кожному регіоні, налагодження трансферу технологій між регіонами, підвищення ефективності використання науково-технічного потенціалу, вирівнювання інноваційного потенціалу в межах регіону і зменшення відсталості районів від обласних центрів за рівнем реалізації їх інноваційних потенціалів. Відповідно до міжрегіональної інноваційної стратегії основними напрямками державного впливу на інноваційну сферу регіону мають стати: (1) надання технічної та фінансової допомоги для розробки і комерціалізації новинок, створення інноваційної інфраструктури; (2) формування державних замовлень на виконання науково-дослідних робіт, впровадження нових технологій, реалізацію інноваційних проектів; (3) стимулювання інноваційної діяльності через створення сприятливих умов оподаткування, надання кредитів, патентування. Вказані заходи сприятимуть активізації інноваційної діяльності через забезпечення попиту і пропозиції науково-технічних розробок, створення інфраструктури ринку інновацій.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Семиноженко В.П. Формування та реалізація державної науково-технологічної і інноваційної політики: пріоритети і шляхи забезпечення / Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України. Матеріали науково-практичної конференції. – Київ: НУТУ”КПІ”, 2003. – 434, С.57-68.
2. Рижов В.Л. Розбудова інноваційної інфраструктури України / Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України. Матеріали науково-практичної конференції. – Київ: НУТУ”КПІ”, 2003. – 434, С.91-99.

3. Шовкун І.А. Співробітництво України з міжнародними економічними інституціями в контексті проблем інноваційного розвитку економіки // Європейський Союз та Україна: Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 17 черв. 2004 р. / Відп. за вип. В.І.Чужиков. – К.: КНЕУ, 2004. – С.84-89, с.88-89.
4. Денисюк В. Провідна та організаційна роль влади в інноваційному розвитку (частина І) // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 9, С.7-12, с.8-9.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
6. Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України. Монографія. – Львів: ІРД НАН України, 2003. – 336 с.
7. Perspektywy przygranicznej współpracy polsko-ukraińskiej w świetle członkostwa Polski w Unii Europejskiej / Andreasik J., Kawałko B., Kawecka-Wyrzykowska E., Szlachta J. – Zamość: Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Zamościu, 2003. – 210 s.
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: Монографія / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498с.
9. Закон України „Про транскордонне співробітництво” // Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Зб. офіц. док. / За ред. З.Варналія. – К.: НІС, 2004. – 521 с.
10. Згуровський М. Фінансуючи інтелект, ми тим самим вкладаємо гроші у своє майбутнє // Дзеркало тижня. - №48. – 14 грудня 2002 р.
11. Закон України від 25.03.05 № 2505-IV «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України» // www.rada.gov.ua.
12. Стратегічна мета — створення стабільної податкової системи. За матеріалами прес-конференції: „Дії Уряду, спрямовані на створення сприятливого для інноваційної діяльності підприємницького середовища” // <http://www.kontrakty.com.ua>.
13. Науменко П., Крахмальова Т. Від ідеї створення нового продукту до реалізації інноваційного проекту // Інтелектуальна власність. – 2004. – №1. – С.33-38.
14. Wstępny projekt Narodowego Planu Rozwoju 2007-2013. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów 11 stycznia 2005 r. – Warszawa: Ministerstwo Gospodarki i Pracy, 2005. – 105 s.
15. Закон України „Про інноваційну діяльність” (Із змінами, внесеними згідно Закону № 2505-VI від 25.03.2005) // www.rada.gov.ua.
16. Роль регіональної та місцевої влади у процесі залучення іноземних інвестицій / Борщевський В., Вдович П., Григоренко Ю. та ін. – К.: Інститут Реформ, 2003. – 59 с.

РЕЗЮМЕ

У статті досліджено стан інституційного забезпечення науково-технічного транскордонного співробітництва в Україні, проаналізовано нормативно-правову базу інноваційної діяльності. Запропоновано напрями вдосконалення інституційного середовища для забезпечення реалізації інноваційної моделі транскордонного співробітництва на різних рівнях управління.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена исследованию институционального обеспечения научно-технического трансграничного сотрудничества и анализу нормативно-правовой базы инновационной деятельности в Украине. Предложены направления совершенствования институциональной среды для эффективной реализации инновационной модели трансграничного сотрудничества на различных уровнях управления.

SUMMARY

In the article we research circumstances of scientific and technical trans-bounder co-operation institutional supporting in Ukraine. We also have analyzed normative and legislative bases of innovational activity. The vectors of institutional sphere improving for innovational model of trans-bounder co-operation realization on the different level of management have been offered.